

Efektivní vzdělávací strategie

Herbert J. Walberg a Susan J. Paik
(přeložil Karel Starý)

OBSAH

1. Zapojování rodičů do vzdělávání
2. Hodnocené domácí úkoly
3. Efektivní využití času při výuce
4. Přímé (frontální) vyučování
5. Orientace žáků v učivu
6. Vyučování učebním strategiím
7. Individuální vyučování (tutoring)
8. Zvládající učení (mastery learning)
9. Kooperativní učení
10. Adaptivní vzdělávání

Úvod

Vzdělávací strategie popsané v tomto textu mohou být široce aplikovány na prvním a druhém stupni základních škol stejně jako na školách středních. Přináší významné pozitivní efekty v rozmanitých učebních podmínkách. Všechny vzdělávací strategie však mohou být naplánovány a realizovány buď efektivně nebo neefektivně a výsledky tomu pochopitelně odpovídají.

Výzkum vzdělávacích strategií uvedených zde byl shromažďován více než půl století. Některé z výzkumů byly vedeny mými kolegy a mnou samým. Tato studie odkazuje na výsledky výzkumných shrnutí a syntéz několika stovek výzkumů vzdělávacích strategií prováděných velkým množstvím výzkumníků. Většina výzkumů se zabývala běžnými školními předměty (méně tzv. výchovami - hudební, výtvarnou nebo tělesnou). Výzkum se nezaměřoval ani na takové oblasti učení, jako je prvopočáteční psaní, řešení problémů nebo laboratorní práce.

Vzdělávací strategie popsané v tomto textu jsou obecně přínosné a konzistentní v podporování důležitých aspektů školního učení. To však neznamená, že použití jiných strategií nemůže také přinášet velmi dobré výsledky.

1. ZAPOJOVÁNÍ RODIČŮ DO VZDĚLÁVÁNÍ

Učení žáků se zlepšuje, když se školám daří získat rodiče k aktivní spolupráci na intelektuálním rozvoji svých dětí.

Výzkumná zjištění: Desítky studií už ukázaly, že domácí prostředí má silný vliv na to, co se děti a mladí lidé ve škole i mimo školu naučí. Prostor domova má dokonce silnější vliv na vzdělání dětí, než sociální status rodiny (výše příjmu a dosažené vzdělání rodičů), a to obzvláště v mladším školním věku. Jednou z hlavních příčin dominantního vlivu rodiny je prostý fakt, že děti od narození do dospělosti (do 18-ti let) stráví průměrně 92 % času mimo školu a tedy pod přímým nebo alespoň nepřímým vlivem svých rodičů. Společné úsilí rodičů a učitelů na vytváření podnětného domácího prostředí má na učení dětí blahodárný účinek. Jak vyplynulo z 29 výzkumných studií, děti, které byly zařazeny do programů aktivní spolupráce s rodiči, dosahovaly v 91% lepších výsledků než děti v kontrolní skupině, ve které neměly příležitost se do takového programu zapojit.

Aplikace: Prostředí domova, kde se často hovoří o každodenních školních záležitostech; kde se mluví o četbě; kde mají rodiče přehled o trávení času s kamarády a volného času vůbec; kde platí, „nejdříve povinnosti, potom zábava“; kde rodiče projevují zájem o pokroky dítěte ve škole i mimo školu a umějí pochválit a povzbudit; kde se najde chvilka i na legraci a dovádění, takové prostředí se někdy nazývá „domácím kurikulem“ nebo „vzdělávacím programem domova“. Když rodiče malým dětem čtou nahlas a probírají s nimi každodenní události, mohou je dobře připravit ještě před nástupem do školy. Spolupráce mezi učiteli a rodiči může takové přístupy rozvíjet a poskytovat inspiraci. Učitelé mohou doporučit rodičům specifické činnosti, které budou rozvíjet a podporovat učení jejich dětí. Mohou také realizovat dlouhodobé systematické programy spolupráce s rodiči, ve kterých prostřednictvím školních i mimoškolních činností vytvářejí intelektuálně stimulující podmínky.

2. HODNOCENÉ DOMÁCÍ ÚKOLY

Žáci se více naučí, když se učitelé jejich domácími úkoly pečlivě zabývají a jejich kvalitu hodnotí buď slovně, známkou nebo obojím.

Výzkumná zjištění: Výsledky mnoha výzkumů, zabývajících se domácími úkoly v různých školních předmětech, ukazují, že zadávání a zpracování domácích úkolů pozitivně ovlivňuje školní úspěšnost žáků. Efekty se většinou znásobují, když učitelé věnují dostatek času opravě chyb, napsání komentářů a oznámkování. Komentáře by měly žákům vysvětlovat, jak se podobných chyb vyvarovat. Probírání problémů, které se vyskytly, a poskytování návodů, jak vzniklé problémy odstraňovat, je možné jak s celou třídou, tak s jednotlivými žáky podle toho, který přístup je vzhledem k situaci vhodnější.

Aplikace: V rozvinutých zemích stále ubývá dnů strávených ve škole kvůli snižování pracovních dnů ve prospěch svátků a prázdnin. Tím se také snižuje čas, který žáci tráví děláním domácích úkolů. Tento úbytek je možno do jisté míry kompenzovat důsledným přístupem k domácím úkolům a jejich častějšímu zadávání, aby se nesnižovaly vzdělávací výsledky žáků. To nijak nesnižuje důležitost kvality zadávaných domácích úkolů a přístupu k jejich hodnocení. Domácí úkoly lze přirovnat ke stoličce o třech nohách. Jednu nohu tvoří jejich zadávání a hodnocení učitelem, druhou monitorování domácích úkolů rodiči a třetí jejich samotné plnění žáky. Pokud se jedna noha oslabí, hrozí ztráta rovnováhy a celá trojnožka se může zhroutit. Úkolem učitele je, aby poskytoval žákům zpětnou vazbu – pochválil a upevnil to, co bylo uděláno správně a znovu vysvětlil to, v čem žáci chybovali. Zpětná vazba je klíčem, jak maximalizovat pozitivní dopad domácích úkolů. Jakmile žáci sami pochopí jejich užitečnost, výrazně se zvýší jejich ochota je plnit. Školy, které mají jasně definovaný přístup k domácím úkolům (jasnou „školní filozofii“), jsou efektivnější než školy, které se vymezením svého přístupu k domácím úkolům nezabývají. Jako užitečné se také ukázaly tzv. horké linky, na které mohou žáci (i rodiče) telefonovat, když si neví s domácím úkolem rady. Pokud děti doma zadání nerozumí, měli by rodiče požádat učitele, aby se k problému vrátil ve výuce. (Rodiče by nikdy neměli domácí úkoly dělat za své děti!) Aby učitelé netrávili opravováním domácích úkolů velké množství času, mohou do hodnocení zapojovat žáky. Takové hodnocení může probíhat formou sebehodnocení nebo vrstevnického hodnocení. To je dobrá příležitost, jak se naučit kooperativním sociálním dovednostem a dovednosti hodnotit výsledky práce ostatních i své vlastní práce. Kvalita domácích úkolů je stejně důležitá jako jejich množství (někteří autoři doporučují, aby žáci trávili plněním domácích úkolů 10 minut x ročník, např. pro 6. třídu ZŠ $10 \times 6 = 60$ minut). Správně zadaný domácí úkol je takový, který úzce souvisí s probíranou látkou a je přiměřený vzhledem k úrovni schopností žáků.

3. EFEKTIVNÍ VYUŽITÍ ČASU PŘI VÝUCE

Žáci, kteří jsou aktivně zaměřováni na vzdělávací cíle, dosahují lepších výsledků při zvládnání jednotlivých učebních předmětů.

Výsledky výzkumu: Jedním z nejzřetelnějších výsledků pedagogického výzkumu je lakonické tvrzení, že „čím více se žáci učí, tím více se toho naučí“. Čas strávený ve škole však není automaticky časem stráveným při učení. V mnoha případech je jen časem, který prostě „uplynul“. Učební činnosti by především měly odpovídat vzdělávacím cílům. Propojení a koordinace prostředků s cíli je nazývána kurikulární zaměřeností nebo systematickostí, což vyjadřuje myšlenku, že tři zásadní komponenty kurikula (vzdělávacího programu) – cíle; učební materiály a činnosti; a nástroje hodnocení jsou dobře propojeny a je na ně kladen rovnoměrný důraz.

Aplikace: Množství naučeného záleží jak na množství času stráveného učením, tak na kurikulární zaměřenosti. Tato „zaměřenost“ spočívá v rozhodování, čemu by se měl žák v daném ročníku naučit a následné zaměření pozornosti, času a energie na takto vybraný vzdělávací obsah. Učební cíle by měly být stanoveny tak, aby žáci měli dostatek potřebných znalostí a dovedností jako předpoklad pro další učení; učitelé by se měli vyhnout přetěžování žáků přílišným množstvím izolovaných faktů a měli by často hodnotit pokroky žáků v učení a poskytovat jim srozumitelnou zpětnou vazbu. Učitelé hrají klíčovou roli při zajišťování toho, aby se tento přístup prosadil při výuce. Učitel, který je schopen efektivně řídit třídu, tj. zjišťovat, co se již žáci naučili a identifikovat neúčinnější způsoby, které k tomu vedly, zvyšuje účinnost času stráveného učením. Žáci, kteří jsou vyučováni s jasnou zaměřeností ke stanoveným výukovým cílům, dosahují lepších výsledků než žáci, kterým není jasné sděleno, jakých cílů mají dosáhnout.

4. PŘÍMÉ (FRONTÁLNÍ) VYUČOVÁNÍ

Přímé vyučování je nejefektivnější, když se zaměřuje na klíčové části učiva a používá systematické postupy.

Výzkumná zjištění: Přímé neboli frontální vyučování může být za jistých předpokladů velmi efektivní. Tento postup klade důraz na systematické rozčlenění učiva, na prezentaci nového učiva, na poskytování zpětné vazby a na samostatnou práci žáků. K charakteristickým znakům učitelů, kteří efektivně používají přímé vyučování, patří srozumitelnost, náročnost, entusiasmus (nadšení) a flexibilita. Učitelé tohoto typu také jasně organizují svůj výklad a reagují na podněty žáků.

Aplikace ve školní praxi: Používání frontálního vyučování lze sledovat daleko do minulosti. Je to způsob, který zažila většina rodičů dnešních žáků, a proto je od školy nejčastěji očekáván. Pokud je přímé vyučování prováděno dobře, přináší konzistentní a zřetelné výsledky (a proto by nemělo být automaticky odsuzováno jako něco špatného, pozn. překl.). Frontální vyučování má také některé nesporné nevýhody. Na rozdíl od skupinového vyučování může být příliš náročné pro pomalejší a příliš snadné pro rychleji uvažující žáky ve třídě. V posledních dvaceti letech navíc mnoho psychologů i pedagogů doporučuje předávat část kontroly nad plánováním a realizací učení žákům samotným za účelem získávání kompetence k učení (dovednosti učit se učit).

Nejméně v šesti následujících případech však přímé vyučování funguje velmi dobře.

Jedná se o:

- každodenní ověřování znalostí, kontrola domácích úkolů a v případě potřeby opakování,
- výklad nového učiva a výcvik dovedností postupem „krok za krokem“,
- procvičování učiva pod pečlivým dohledem učitele,

- poskytování zpětné vazby upozorňující na chyby a následné upevňování znalostí a dovedností,
- samostatná práce ve škole a dělání domácích úkolů za předpokladu, že více než 90 % zadaných úkolů je žák schopen bez dopomoci vyřešit,
- pravidelné týdenní a měsíční hodnocení.

5. (PŘED)ORIENTACE V UČIVU (ADVANCED ORGANIZERS)

Když se žákům ukážou vztahy mezi minulým a budoucím učivem, zvyšuje se účinnost jejich učení.

Výzkumná zjištění: Mnoho výzkumů ukázalo, že když učitelé vysvětlují, jak se nové učivo vztahuje k učivu probíranému dříve, žáci se učí propojovat staré poznatky s novými, což jim pomáhá k lepšímu zapamatování učiva a porozumění jeho smyslu. Pokud jsou žáci upozorňováni na klíčové body učiva, umožňuje jim to koncentrovat se na nejdůležitější místa v učivu.

Aplikace ve školní praxi: Orientování žáků v učivu může být vyjádřeno psanou formou v podobě odstavce na začátku tématického celku v učebnici nebo ústní formou v podání učitele. V obou případech pomáhá orientovat se na klíčové prvky učiva a předvídat, které části učiva jsou nejpodstatnější. Pochopení smyslu a struktury školního předmětu může být pro učení velmi motivující. Jestliže se žáci učí izolovaná fakta, jen zřídka pochopí smysl učiva. Poskytnutím „orientační mapy“ toho, co již bylo dosaženo, kde jsou v přítomnosti a kam směřují, umožňuje vyhnout se nepříjemným překvapením a pomáhá žákům stanovit si reálné cíle. Podobných efektů může být dosaženo stanovováním cílů, zpracováním přehledů nebo napsáním pretestů (žáci před zahájením nového tématického celku píšou test, který zjišťuje, co o daném tématu vědí a co ne), které upozorní žáky na důležité body, se kterými se setkají v učebnici a při výkladu učitele.

Může být také užitečné ukázat, jak to, co se žáci již naučili, souvisí s řešením problémů, se kterými se setkávají v reálném světě. Například takové pojetí biologie člověka, které se zabývá výživou a jejími důsledky na lidský organismus, bude pro žáky pravděpodobně zajímavější než abstraktní biologie.

Učitelé a učebnice mohou také efektivně využívat grafické organizátory postupu. Mapy, schémata, časové osy a ostatní názorné prostředky, mohou být cennější než stovky slov. Mohou také dobře posloužit žákům k zapamatování.

6. VYUČOVÁNÍ UČEBNÍM STRATEGIÍM

Pokud jsou žákům poskytnuty příležitosti podílet se na volbě učebních cílů a jsou vedeni k poznávání různých způsobů, jak se učit, zlepšují se jejich výsledky.

Výzkumná zjištění: V 80. letech 20. století se pedagogický výzkum zaměřil na zjišťování různých způsobů, jak povzbudit sebekontrolu, autoregulaci učení nebo metakognici s cílem zvýšit úspěšnost žáků a zároveň posílit jejich samostatnost. Znalosti jsou sice důležité, ale regulace vlastního učení a sebepoznání jsou pro žáky ještě důležitější. Tento přístup přesunul část přímého vyučování (plánování, přidělování času a zkoušení) na žáky. Když se zamýšlíme nad tím, co se při učení odehrává v žákově hlavě, udělali jsme první krok k jeho efektivnímu samostatnému učení. Jakmile žáci objeví svoje nedostatky v sebepoznání, mohou se začít učit dovednostem poznávat a regulovat své vlastní učení. Mnoho studií prokázalo, že rozvíjení těchto dovedností přináší dobré výsledky.

Aplikace: Žáci, kteří jsou vybaveni kvalitním repertoárem učebních strategií, mohou měřit své pokroky v učení vzhledem k explicitně stanoveným cílům. Když žáci užívají učební

strategie, zároveň zvyšují své dovednosti sebepoznání, sebekontroly a pozitivního sebehodnocení.

Vyučování učebních strategií může zahrnovat tři následující fáze. Nejprve učitelovo jednání jako vzor žádoucího chování, pak řízené procvičování, při kterém žáci pracují s pomocí učitele, a nakonec samostatná práce žáků bez pomoci učitele. Jako příklad lze uvést program recipročního vyučování (forma kooperativního vyučování, při kterém se žáci vyučují navzájem, pozn. překl.), kde dochází k pochopení smyslu textu tak, že žáci nejdříve hledají hlavní myšlenky a pak o nich vedou řízený rozhovor. Tím, že žáci napodobují roli učitele a sledují ostatní, učí se zároveň regulaci vlastního učení. Sami učitelé při individuálním vyučování v roli tutorů (poradců) zjistili, že nejlepším způsobem, jak se něco opravdu dobře naučit, je snažit se to naučit někoho jiného.

7. INDIVIDUÁLNÍ VYUČOVÁNÍ (TUTORING)

Vyučování jednoho žáka nebo malé skupiny žáků s podobnými schopnostmi a vzdělávacími potřebami může být velmi efektivní.

Výzkumná zjištění: Přizpůsobování vyučování individuálním potřebám žáků přináší pozitivní efekty v mnoha oblastech. Nejlepší výsledky byly zjištěny v matematice, pravděpodobně vzhledem k charakteru předmětu, který má dobře definovanou strukturu a tím i posloupnost probírání jednotlivých částí. Jestliže u žáka vzniknou v matematice mezery (ať už způsobené tím, že něco nepochopil nebo že nebyl přítomen ve škole), zpravidla nemá šanci je sám odstranit. Potřebuje, aby byly nejdříve identifikovány a poté následovalo systematické doučování. Stanovení „diagnózy“ a následný doučovací proces je předností individuálního vyučování a ostatních prostředků adaptivní výuky (pojem adaptivní je vysvětlen níže).

Aplikace: Uplatňovat individuální přístup ke všem žákům ve třídě není v silách žádného učitele. Ukazuje se však, že vrstevnické vyučování (pokročilejší žák vyučuje méně zdatného žáka) má velice podobné výsledky jako když vyučuje učitel. U žáků, kteří doučují pravidelně, byly dokonce v některých případech zjištěny podobné výsledky jako u doučujících učitelů. Vrstevnické doučování přináší významné efekty nejen doučovaným, ale také doučujícím. Největší přínos pro ně mají získané dovednosti řídit učení druhého, uvědomovat si hodnotu času a osvojené sociální a manažerské dovednosti.

Doučování ostatních není *a priori* určeno jen nadaným žákům, úspěšnými při doučování ostatních se mohou stát i pomaleji se učící nebo jinak znevýhodnění žáci, pokud je jim poskytnut dostatek času pro zvládnutí učiva. Má to pozitivní vliv na jejich sebevědomí a vztah k učení. Předpokladem úspěšného zvládnutí individuálního vyučování jsou dvě oblasti zmíněné v tomto textu: vyučování učebními strategiemi a kooperativní učení.

8. ZVLÁDAJÍCÍ UČENÍ (MASTERY LEARNING)

Optimální učení nastává, když žák postupuje v učivu dále až poté, kdy dobře zvládl předcházející krok.

Výzkumná zjištění: Více než padesát studií ukazuje, že pečlivé členění (strukturování), monitorování a kontrolování učebního procesu zlepšuje učební výsledky žáků. Předběžné testy pomáhají určit, čemu by se mělo vyučovat, což umožňuje učitelům, aby se vyhnuli probírání učiva, které už žáci dobře zvládli nebo zjistit, že žákům chybí dovednosti, bez kterých nemohou další učivo zvládnout. Časté vyhodnocování výsledků učení poskytuje učitelům i žákům informace o těch oblastech učiva, které vyžadují znovu vysvětlit. Zvládající učení (forma výuky, při které žák postupuje v učivu až po zvládnutí předcházejícího celku, pozn. překl.) funguje nejlépe, když je obsah předmětu dobře strukturován.

Aplikace: Zvládající učení může žákovi výrazně ušetřit čas, protože klade důraz na výsledky a pečlivé sledování výsledků učení. Dovoluje věnovat více času a pozornosti žákům, kteří ji potřebují. Tento způsob umožňuje rychlejším žákům přeskokovat obsah, který již znají. Protože zvládající učení lépe uspokojuje potřeby jednotlivých žáků, funguje lépe než vyučování celé třídy stejnému obsahu ve stejném čase. Přímé vyučování může být pro někoho příliš těžké a pro jiného zase příliš snadné.

Zvládající učení vyžaduje zvláštní plánování, učební pomůcky a procedury. Učitelé musí být připraveni rozlišovat mezi základním a rozšiřujícím učivem, rozdělovat učivo do vhodných tematických celků a používat takové hodnotící strategie, aby jednotliví žáci dostávali kvalitní zpětnou vazbu o svých výsledcích. Na základě hodnocení výsledků učení je potřeba zadávat žákům takové úlohy, které budou přiměřené jejich úrovni znalostí, a tím budou povzbuzováni k dalšímu učení.

9. KOOPERATIVNÍ UČENÍ

Když žáci při výuce spolupracují v malých skupinách, může to významně zlepšit výsledky jejich učení.

Výzkumná zjištění: Učební výsledky se zlepšují, když je interakce mezi učiteli a žáky častá a reaguje na potřeby a problémy žáka. Při přímém vyučování může mluvit vždy jen jedna osoba a stydliví nebo pomalejší žáci se mohou zdráhat mluvit před celou třídou. Když žáci pracují v malých skupinách (od dvou do čtyř), může se každý člen skupiny intenzivně účastnit, individuální problémy se pravděpodobněji vyjasní, chyby odstraní (často s pomocí učitele) a učení se zrychluje.

Aplikace: Kooperativní učení se oprávněně stává široce používaným. Nejenže zvyšuje výkon žáka, ale má i další výhody. Činností v malé skupině se žáci učí týmové spolupráci, jak říkat i přijímat kritiku, jak plánovat, monitorovat a hodnotit individuální a společné činnosti.

Zdá se, že moderní povolání narůstající měrou vyžadují umění delegovat autoritu, ovládat skupinový management a kooperativní dovednosti. Podobně jako současní manažeři by se učitelé měli být spíše poradci, rádci nebo facilitátory (od slova facilitovat - pomáhat, usnadňovat, pozn. překl.) než dohlážiteli nebo kontrolory. Přes nesporné zisky, které kooperativní učení přináší, výzkumníci nedoporučují, aby probíhalo celý školní den; zapojování rozmanitých kooperativních procedur (metod) se jeví jako efektivnější než kooperativní učení samo o sobě. Navíc kooperativní učení znamená podstatně více než pouhé rozdělení žáků do malých skupin. Učitelé musí pro práci ve skupinách pečlivě vytvářet a připravovat vhodné podmínky. Aby kooperativní výuka správně fungovala, musí se žáci nejdříve naučit základním kooperativním dovednostem. Učitel rozhoduje, zda výsledky učení žáků ve skupinách budou hodnoceny skupinově nebo individuálně. Značná pozornost musí být věnována rozložení sil a potřeb jednotlivých žáků při sestavování skupin. Zohlednění všech těchto faktorů zvyšuje pravděpodobnost, že kooperativní skupiny budou produkovat kvalitnější učení.

10. ADAPTIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Různé výukové techniky, které přizpůsobují vyučování potřebám jednotlivých žáků, zvyšují jejich úspěšnost při učení.

Výzkumná zjištění: Adaptivní výuka je integrující diagnosticko-preskriptivní proces, který kombinuje několik předchozích postupů - individuální vyučování, zvládající učení, kooperativní učení a vyučování učebními strategiemi - do vyučování, které odpovídá potřebám jednotlivců nebo malých skupin. Pozitivní výsledky adaptivních vzdělávacích programů byly opakovaně prokázány. Hlubší dopady adaptivní výuky se někdy podceňují, protože se

vztahují k cílům, které je poněkud nesnadné měřit jako například autonomie žáka, vnitřní motivace, učitelova a žákova možnost volby, zapojování rodičů apod.

Aplikace: Adaptivní vzdělávání vyžaduje, aby zkušený učitel do výuky začleňoval plánování, hospodaření s časem, delegování úkolů na pomoc žákům a kontrolu kvality. Na rozdíl od výše zmíněných postupů se spíše jedná o ucelený program pro každodenní školní práci než o jednotlivou metodu, která vyžaduje jednoduchou integraci do jednoho předmětu nebo do repertoáru jednotlivého učitele. Soustředěnost na žáka vyžaduje, aby byly identifikovány jeho nesnáze v učení a potom naplánován postup, který bude směřovat k jejich překonání.

O odpovědnost za žáky se specifickými poruchami učení se dělí učitelé se speciálními pedagogy. Adaptivní přístup ke vzdělávání vyžaduje od učitelů široké spektrum vyučovacích postupů včetně znalosti, kdy který nejproduktivněji použít a jak tato postupy koordinovat s ostatními odborníky, kteří poskytují žákům pomoc (výchovní poradci, speciální pedagogové, školní psychologové apod.). V adaptivním vzdělávání také hraje důležitou roli dostatek času a prostoru. Integrace všech aspektů adaptivního vzdělávání vyžaduje pokročilé řízení školy. Například koordinace vzdělávacího programu neznámá jen tematický plán jednotlivých předmětů, ale také koordinaci znalostí a dovedností napříč jednotlivými předměty, ročníky a potřebami všech žáků. Ředitelé a učitelé potřebují k zavedení a udržování adaptivních programů systematické další vzdělávání. Rozvíjet a uplatňovat systematické přístupy jako je adaptivní vzdělávání je možné pouze tehdy, když má škola jasně zformulované vzdělávací cíle a postupy, kterými těchto cílů bude dosahovat (v našich podmínkách - školní vzdělávací program, pozn. překl.).

Možnosti dalšího studia:

Mezinárodní akademie vzdělávání (IAE), která vydala tento text, je nezisková organizace, jejímž cílem je podporovat pedagogický výzkum a rozšiřovat jeho výsledky do praxe. Jedním ze způsobů naplňování těchto cílů je série útlých, ale obsahově bohatých brožur s názvem Školní praxe (Educational Practices), kterou lze najít v elektronické podobě na <http://www.ibe.unesco.org> (všechny texty jsou určeny k volnému použití). V češtině byly některé brožury v překladu D. Dvořáka publikovány pod názvem *Efektivní učení ve škole* v nakladatelství Portál, 2005)